

טענה ומענה ד

(העדות ע"ד הנהגת הרמ"ע מפאנו)

טענה ¹⁸¹:

... מה שרמזו לספרי מקובלים שכתבו שלא להושיט ידים בדיקני כלל אין לי עסק בגסתרות, אבל מהם ומהמונים הותרה הרצועה לגמרי בכל

* (188) כעין זה יש מקשים בנוגע לאהרן הכהן והוא ע"פ מה דאי בהוריות יב, א וכריתות ה, ב: "ת"ר כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן וגו' [תהלים קלג] כמין שני טפי מרגליות היו תלויות לאהרן בזקן אמר רב פפא [בכריתות שם: אמר רב כהנא] תנא כשהוא מספר עולות ויושבות לו בעיקר זקנו [בכריתות שם: עולות ויושבות בעיקר זקנו]... "ופי הרמ"ה בהוריות שם ופי' רש"י בכריתות שם (ב"ל"א) "דכשהוא מספר" פירושו (לאו מלשון דיבור כ"א מלשון) תספורת (דכשהי' מסתפר היו עולות ויושבות בעיקר זקנו כדי שלא יגזוו עם השער הנגזו).
וואמר לא מוזיגא רישא אבי סדיא עד דמהפיכנא בזכותי דאהרן כהנא קדישא, ובודאי לא ניחא לי' לאהרן. וגם לא ניחא בשמים ממעל דלימא הכי על אהרן קדוש ה' אשר גזר אלקיו על ראשו, והשכינה שורה עליו (יומא ע"ג, ב) וברוך הוא שבחר באהרן ובניו לעמוד ולשרת לפני ה' בבית קוה"ק, שח"ו היה נוגע ומסתפר בדיקנא קדישא דילי' (עמודי ארזים דף ג"ה).

והנה כמה וכמה תשובות נאמרו בדבר. ומהם:

א. אין לנו אלא דברי הרב בעל חסדי דוד על התוספתא (ה"ה הגאון מרן רבי דוד פארוו — ראה לעיל ח"א בערכו) בספרו "שו"ת מכתם לדוד (חיד"ס סי' כ"ח) שכתב על זה:

... ואולם מה שהבאת עוד מדברי שר המסכים שם דמייתי מההיא דהוריות. איברא דהרמ"ה ז"ל שם בחד פי' פירשו מלשון תספורת, אמנם באמת כל ימי תמהתי אם יצאו דברים הללו מפה קדוש ולא הרמ"ה חתים עלה דחלילה לקדוש ה' מכובד למיהוי פגים לעילא באתרי' דח' בגדי כ"ג רמיזי בתיקוני דיקנא יקרא ובודאי כל האומר כן מזיח כדאי אהרן וכתוב הדר הוא זקן אהרן שיורד על פי מדותיו. מלבד שהפי' בעצמו אין לו שחר דמספר הוא פועל יוצא והי' צריך לומר מסתפר דהכי אורחא ולישנא בכה"ג. ואיך שיהי' אפילו לפי זה אין הכוונה מגלח ממש עד סמוך לבשר כי אורחא, דגילות כנראה להדיא מלשון הפי' שם [שכ' "היו עולות ויושבות בעיקר זקנו"] וכך הבין הרב הנזכר ע"ש [שו"ת שמש צדקה חיד"ס סי' ס"א] והוא ע"ד הליקוט דכתי' לעיל [ראה לעיל ערך ח"א "רמב"ם" אות ב' הערה 99 אות ג'] דמדינא שרי ואף גם זאת אין הדעת סובלת שתיאמר זה על אהרן קדוש ה'. ומ"מ ליכא מהתם שום דמות ראי' לדמיונך דפירשת על גילוח ממש וזו לא אמרה אדם מעולם.

מצינו שהביאו גם בס' יפה ללב (ח"ה יו"ד סי' קפ"א ס"ק ג): "... ואיתא בזוהר סדר נשא באד"ר דקל"ט ע"ב דדיקנא איהו עיקרא דכל גופא וכל הדורא דגופא בתר דיקנא אזיל וכלא בדיקנא תליא יע"ש וע"ע שם בדקמ"א ע"א בתיקונא שתיאתא ובכך יפה השיב הר' מורהר"פ ז"ל בתשובה בס' מכתם לדוד חיד"ס סי' כ"ח דפי"ז ע"ב ע"ד הרמ"ה ז"ל שפירש דאהרן הכהן הי' מספר זקנו דאיך יתכן איש אשר המלך מלכו של עולם בחר בו שנאמר עליו בריתי היתה אתו וגו' ואתנם לו מורא וייראני ומפני שמי ניחא הוא ושהוא מידת הוד שיעשה כזאת ועי' בס' חקק"ל ח"א סי' מ"ב דז"ן ע"ד.

ב. בהוריות שם פירש"י: "כשהוא מספר. כשהי' מדבר עם אחרים, עולות ויושבות, בעיקר זקנו כדי שלא יפלו", ובכריתות שם ג"כ פירש"י: "מספר. מדבר..."

ארץ אטלי' שכל חכמי' מגולחי זקן ונתלים באילן גדול ר' מנחם עזרי' [הרמ"ע מפאנו] בעל עשרה מאמרות אבי המקובלים שהוא הי' מגלח מבלי השאיר

אח"ח 1234567

הרי תרתי לטיבותא, שרש"י בעצמו אינו נוטה בשני המסכתות האלו מפירושו דקאי על "דיבור" ולא גילוח. ומה שפי' רש"י בכריתות "מסתפר דשקיל במזי"י" הוא "ל"א" אבל לישנא קמא שם העיקר [כדלקמן אות ט']:

וכן פי' והרחיב הלשון יותר מבואר בפי' המיוחד לרגמ"ה על כריתות שם וז"ל: "מספר מדבר עולות ויושבות לו בעיקרי זקנו כד שלא יפלו לארץ כשהוא מנענע פיו לדבר". וחלילה לנו לפרש באופן אחר על קדוש ה' ומלאך ה' צבאות הוא, ומצוה למיהפך בזכותיהו דצדיקי דאהניא אעלמא (עמודי ארזים שם). וכ"כ בשיטה מקובצת על כריתות שם דהוא מלשון דיבור.

יתר על כן, הלישנא אחרינא דרש"י מכריתות כבר מופרך בספר באר שבע [להגאון רבי יששכר בער אייליגבורג תלמידו של בעל הלבושים והסמ"ע ורבו של בעל גדולי תרומה. נדפס בהסכמת המהר"ל מפראג ובעל הלבושים] בחידושו על הוריות שם וז"ל [אחרי שהביא לשון הרמ"ה הנ"ל]:

"ואני תמי' למה יחס לעצמו הפירוש כשהי' מספר לשון תספורת וגילוח כו' הלא רש"י פירש כן בהדיא לחד לישנא בפ"ק דכריתות ואולי לא ראתו אבל קשה בעיני האין אפשר לפרש כשהי' מספר לשון תספורת וגילוח דאם כן הוה לי' למימר מסתפר הואיל שלא געשית התספורת וגילוח ע"י עצמו כי אם ע"י אחר וכדתנן בסנהדרין סוף פרק כ"ג ואין רואין אותו כשהוא מסתפר כו' ולא קאמר כשהוא מספר".

ובספר גופי הלכות (מר"ש אלגאזי) בכללי המ"ד סי' ש"ך כתב וז"ל: "... והכי פירושו שיורד השמן על הזקן כפי מדתו של אהרן שכשהייתה מדתו בשתיקה שלא לדבר הי' יורד הטפה עד סוף זקנו וכשהייתה מדתו לדבר הי' עולה הטיפה". ובלקט שמואל (ערך אהרן): "... בזקן אהרן תלוי"י ב' טיפי מרגליות וכשדיבר עלו וישבו בקדקוד זקנו. הוריות די"ב".

ובפירושו של הגאון מהרי"ל דיסקין על הוריות שם: "ערש"י כריתות (ה' ב) פי' ל' תספורת, אך א"כ הו"ל מסתפר". וראה לעיל ח"א ערך "מהרי"ל דיסקין". ובאופן אחר פי' בספר "בן יהודע" (להגאון מהרי"ח מבגדאד מחבר ס' בן איש חי ועוד) להוריות שם: "כשהוא מספר עולות ויושבות בעיקר זקנו, פירוש רש"י ז"ל נראה דוחק עצום מאחר כי באמת הם בנס היו עומדים, ופירוש הרמ"ה ז"ל ג"כ קשה לפ"ד רבינו האר"י ז"ל האמתיים דאין לגלח בשום מקום מן הזקן ורק להסיר משער השפה את המעכב האכילה הוא דשרי, וז"ל כותי' דהרמ"ה ז"ל ולא מטעמי, דלעולם מספר ר"ל מגלח, ומה שעולות ויושבות בעיקר זקנו היינו כדי שלא יגע בהם המגלח בשעה שמגלח לו ראשו שהוא עומד נגד פניו ואוחז בראשו ומגלחו דאז נדבק בזקן שלה, ולכן יסתרו בעיקר הזקן שאין נראין חוצה ולא יגע בהם המגלח לא בגופו ולא במלבושיו". וראה לעיל ח"א ערך "בעל 'בן איש חי'".

* * *

והנה, נוסף על הנ"ל, הרי הרבה ראיות והוכחות איכא כי הפירוש האמיתי כאן בתיבת "מספר" הוא "מדבר", וכדלקמן אות ג—ח' (ע"פ ס' עמודי ארזים שם דף נ"ה—נ"ו):

ג. איתא בזה"ק ח"ג קלג, ב: "חסד דלגאו הוא סתים בסטרא דא דדיקנא דאיכרי פאת הזקן ולא בעי בר נש לחבלה האי סטרא משום האי חסד דלגאו דעתיק יומין. (ופי' בין המשומר: "שאסור לבני אדם לגלח אפילו במספרים שום שערות מהזקן שהחסידיים יוכלו להתפשט בה' פאות"). ובג"כ בכהן דלתתא כתיב ב' לא יקרחה קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו מאי טעמא בגין דלא לחבלא אורחוי דחסד דעתיקא דכהן מסטרא דא קא אתי". כ"ש בכהן הגדול מאחיו דהי' נזהר לספר שום שער משער זקנו, והוא הי' צריך להיות שלם בכל הזקן מלא גדותיו ב"ג תיקונין. וכ"כ בזה"ב ט"ו, א: "דכה"ג לביש חושן ואפוד וי"ג תקונין וכך הוה בעי רחמא על עלמא". הרי

שערה א' וכן העיד עליו היש"ר מקאנדי' באלים שלו והי' אומר שע"פ חכמי המקובלים אין חוץ לארץ ראוי' לכך ומה אאריך במה שאין לי יד ושם בו" (שו"ת חתם סופר חאו"ח סו"ס קנ"ט).

ראה תראה מפורש שהי' צריך להיות בי"ג תיקונים לבקשת רחמים על העולם. והכי איתא מפורש בזח"ג קל"ט, ב: "מאן דאחיד דיקנא דמלכא ואוקיר לי' ביקירו עילאה כל מה דבעי מן מלכא מלכא עביד בגיני'".

ד. כתב בס' הקנה דף כ"ח: "כהן שלא נתמלא זקנו לא ישא כפיו אפילו הוא בן י"ג הוא כקטן משום שלא נתמלא זקנו, והכוונה כי שערות הזקן מורים בצינורות עליונים כענין שמן היורד בזקן אהרן ע"פ מדותיו ממש. ואין הדין גותן לברך ואפילו הוא בן ק' הואיל והוא חסר כי אין להם מקום הדוגמא לברך". וכ"ש כהן שיש לו זקן ומספרה או מעבירה באיזו אופן שהוא, דלגבי נשיאת כפים חסר איהו, ומה גם בכ"ג שכתב בזח"ג לת, ב: "כהנא דרבו משחא אתנגיד עלי' לא יתחוי גרעונא רבישי' ולא בלבושי' אלא למיהוי כולא שלים כגוונא דלעילא ולא יתחוי בי' פגימו כלל בגין דלא יעביד פגימו באתר אחרא". וכ"כ בבמד"ר פכ"א "כשירות של מעלן כך שירות שלמטן". כ"ש וכ"ש אהרן הכהן ראש הכהנים אבוהון וכולהו כהניא שהי' תמים ושלם בלי שום פגימו ח"ו, וכמ"ש הרמב"ן (בפ' אמור) "שלא הזהיר לאהרן עצמו בתורת המומין כי אהרן קדוש הי' כולו יפה ומום לא יהי' בו". ובודאי שלא נגע אפילו כחוט השערה בדיקנא קדישא דילי'.

ה. גם הכ"ג הי' צריך להיות גדול מכל אחיו בנוי ומה נהדר הי' פני כה"ג. (וגם אהרן הוא בחי' הוד, וז"ל האריז"ל במבו"ש ש"ג ח"ב פ"ו: "וכן ההוד שבו נגלה בדיקנא"). ואין לנו הוד והדר ונוי בגופא יותר מהדרת פנים זקן (שבת קנ"ב, א, קה"ר פ"ג) וכ"כ בירושלמי קידושין פ"ב סוף ה"ד: "זקן נוי באיש". והדיקנא היא שבחו של אהרן כמ"ש בזח"ג קל"ט, א: "דיקנא הוא שבחא ושלמותא דיקירותא מכל פרצופא בו" האי דיקנא דאיהו שלמותא דפרצופא ושפירותא בו" (שם ע"ב) וכל הדורא דגופא בתר דיקנא אויל, וכ"כ הראב"ע פ' קדושים: "הזקן הוא לתפארת נברא". [וכנ"ל בארוכה בח"ב פי"ט].

ו. איתא בזח"ג (ת, ב, קלב, ב, רצה, ב, ושם בהגהות מוהר"ח ז"ל) עה"פ זקן אהרן שיורד ע"פ מדותיו, ושם מפורש דדיקנא קדישה של אהרן הכהן היתה ארוכה ומלאה בכל י"ג תיקוני' ומדותי' וכיון שהתנא אלקי הרשב"י בס' הזוהר מפרש הכי בקרא זקן אהרן הרבה זימנין, לכן חלילה לנו לתרהר אחרי דברי קדשו עוד. כי כבר גזרו ואמרו חכמי' כי המהרהר אחרי הזוהר כמהרהר אחרי השכינה ח"ו, ודברי הרשב"י בס' הזוהר חיים וקיימים ונאמנים לנו באמונה שלימה כי הם דא"ח ומלך עולם.

ז. ראה דבר חדש כתוב בשער מאמרי רשב"י דמ"ב: "כי תיקוני דיקנא דכהנא דבא עם הבגדי כהונה הם מתלבשים זה בזה. ולפיכך נאמר בכתוב יורד על הזקן זקן אהרן. כי הם זקן בתוך זקן, ותיקונים אלו הם כנשמה לאלו הח' בגדים". והשתא איך יעלה על הדעת לאמר שח"ו שהוא ספר בזקן. ואז היו השמונה הבגדים כגוף בלי נשמה, וזה אינן בגדי קודש הם לכבוד ולתפארת אלא דהוה כמחוסר בבגדים ח"ו, וגם איתא בע"ח (שער דרושי אבי"ע פ"א — בשם הזוה"ק) דלבושי כ"ג הם לבושים יותר עליונים והם לבושי שם הוי' ב"ה, א"כ הוה גם ח"ו פגם בשם, ועל דבר שהוא נתאמת וברור, ראיתי שכותב הרמב"ם (באחת מאגרותיו) שאין ראוי לאדם להניח דברים של דעת ושכבר נתאמת הראיות בהן וינעור כפיו מהן ויתלה בדברי יחיד מן החכמים ע"ה שאפשר שנתעלם ממנו או יש באותן הדברים רמז או אמרם לפי שעה כו' עיי"ש. ואין ספק לנו אם היו רואים דברי הרשב"י בזוה"ק, דלא הוה פירשו מספר אלא מדבר. [גם ממילא מובן שאין מקום לאיזו גירסא שמצאו בזוהר חדש להיפך (כסענת הבעל "תספורת הזקן") כיון שבהרבה מקומות בזוה"ק אינו משמע כך, ומה גם אחרי שהאריז"ל גילה סודן דהדיקנא היא נשמתא של הבגדי כהונה, ומאן ספון מאן חשוב ומי כמוהו אשר רוח הי' דבר בפיו ואליהו ז"ל אתרחיש לי' תדירא וגם הרשב"י דיבר

[בכללות שיטת החתם סופר בנדו"ד ראה לעיל בערכו. בענין מ"ש
"אין לי עסק בנסתרות" — ראה לעיל טענה ומענה ב' בארוכה מזה.

אתו עמו כאשר ידבר איש אל רעהו כידוע, עיין פ"ח (שער ספירת העומר פ"ו)
והוא אשר ידע לברר ולפשר בדברי הזוה"ק, ודומה לזה כתוב (בשער המצות פ' עקב)
"ואמרי לי מורי ז"ל כי מלשון הינוקא דפ' בלק משמע דצריך לאחוז הכוס בב' ידיו כו'
עכ"ז לא נהג מורי כן אלא להעמיד הכוס על החמשה אצבעות". וכן כתוב בשדי חמד
(כללי הפוסקים סי' י"ג אות ט): "דהיכא דהרב האריז"ל כותב איוו דבר והוא היפך
משמעות לשון הזוה"ק מסתברא דאית לן למנקס בדברי האריז"ל דקים לן דאיהו בקי
במילי דזוה"ק טפי מינן וידיעתו מכרעת". לכך אין להאריך בזה עוד וישתקע הדבר].
ח. עיין עוד — והיא קילורין לעין — במדרש אותיות דר' עקיבא השלם (נוסח א'
אות ק'): "משה ואהרן הן דומין למלאכי השרת ורום קומתן כארזי לבנון, וגלגלי
עיניהם דומים לגלגלי כוכב הנוגה, וזקנות שלהם כאשכולות התמרה כו' ", עיי"ש.

* * *

וב"ה שזכינו למהפך ולברר בוכותי דאהרן קדוש ה' שושבינא דמטרותינא, ורחמנא
אדכר לן זכותי דאהרן כהנא קדישא אנסי".
[ע"כ ע"פ ס' עמודי ארזים כנ"ל].

[בכהנ"ל יש להעיר מלקו"ת קרח נב, א ואילך].

ט. בקובץ "תורה מציון" שנה שמינית חוברת ב' סי' ה'. תי' שם (בין השאר):
הלשון אחר שמביא רש"י "דמסתפר דשקיל במזי"י" אינם דברי רש"י עצמו אלא מביא מה
ששמע שיש מפרשין כן, אבל אינו מסכים לדעה הזאת, ולו הי' נראה לרש"י הפירוש
של הלישנא אחרינא הי' מביא אותו ג"כ בהוריות שם וגם הי' אומר "שזה הפי'
נראה לי עיקר" כאשר מצינו בכו"כ מקומות בש"ס כאשר הי' דעת רש"י נוטה ללשון
אחר הי' מחליט במקומו לאמר ש"זה נראה לי עיקר". וזה הכלל נקוט בדרך. כאשר
תמצא בדברי רש"י שני פירושים ומכריע לאחד מהם אזי גם שניהם אינם מרש"י
עצמו רק מביא מה ששמע, וכאשר תמצא שני פירושים בלתי הכרעתו אזי הראשון
מרש"י עצמו והשני לא מרש"י הן אלא מה ששמע.

ולדוגמא אציג לפניכם פה מה שעלה ברעיוני לבאר אותם. (א) ברכות כא, א
ד"ה הג' לישנא אחרינא, ולשון זה נראה לי עיקר, (ב) וכן בשבת קנא, א ד"ה רוחץ
בה. (ג) עירובין ו, א ד"ה תורתו, (ד) שם ל, א ד"ה אוכל הנאסר. (ה) שם צו, ב
ד"ה כיפי. (ו) יבמות צט ד"ה ואין מוציאין. (ז) כתובות עב, א ד"ה אוהרה. (ח) ב"ק
סו, א ד"ה לא קשיא. (ט) ע"ז ט, א ד"ה תנא תוספאה. (י) שם עה ד"ה ולא פליגי.
(יא) חולין מב, א ד"ה קמ"ל. (יב) שם קטו, א ד"ה לא אמרה תורה. (יג) תמורה
כה, ב' ד"ה וזהב לכפורת. (יד) שם כט, א ד"ה עד שיעבדו.

הראיתי לפניך פה כל הלשונות האחרים שהוטבו בעיני רש"י ז"ל החליט
במקומו ואמר "נראה לי עיקר" וממילא נפקא לן שמעתתא רוחא אליבא דהלכתא בנדו"ד
באם דעת רש"י הי' מסכמת להלשון אחר "דמסתפר דשקיל במזי"י" אזי הי' אומר במקומו
שהלשון אחר "נראה לו עיקר", ומדלא קאמר הכי ש"מ שרש"י אוחז בפירושו "כשהי'
מדבר" ולא לפירוש השני, וכעת לא אכלא מהביא המקומות אשר רש"י הכריע ללשון
ראשון. (א) שבת נט, ב ד"ה תרי המייני והראשון נראה לי. (ב) וכן שם סה, א ד"ה
הא' דמיהדק. (ג) שם ד"ה ואפילו. (ד) שם קיט ד"ה אותבה. (ה) שם קכז ד"ה סריכי.
(ו) עירובין מד ד"ה ולא שני. (ז) יומא מו, א ד"ה מאי. (ח) סוכה לה, ב ד"ה תני.
(ט) יבמות מה, ב ד"ה יכילנא. (י) שם עא, ב ד"ה הזאה. (יא) סנהדרין כג, ב ד"ה כבר
העידו. (יב) שם קב ד"ה מהיכא דקרום. (יג) ב"ק יט, א ד"ה אי דלמא, (יד) שם כג, א
ד"ה לחייבו בד' דברים. (טו) שם לד, א ד"ה שאלמלא. (טז) שם נב, א ד"ה ושמואל אמר,
(יז) שם מד, א ד"ה אם אמרת. (יח) שם קב, א ד"ה יצאו. (יט) שם קו, ב ד"ה אית דגרס.
(כ) עירובין ה, ב ד"ה אבל קדשי עכו"ם. (כ"א) זבחים עד, ב ד"ה ואיבעית אימא.
(כב) חולין ג, ב ד"ה סגיא דיבלי. (כג) מכות י"ט, ב ד"ה בעי רב פפא.

בענין מה שהעיר „אין חוץ לארץ ראוי' לכך" — ראה בארוכה לקמן
טענה ומענה ה'.
וכאן יתבאר עדותו בשם היש"ר מקנדי' על הרמ"ע מפאנו].

ועתה נחזור לענינו, הרי מפורש יוצא מכאן כאשר רש"י מביא לשון אחר בלי
הכרעה אזי הפירוש הראשון מרש"י עצמו וכמו כן הכא בכריתות שרש"י בעצמו מפרש
„מדבר" כמו שמפרש בהוריות שם. אמנם הלישנא אחרינא מביא רש"י בדרך העברה
בעלמא שיש שמפרשין כך, אבל לא כיוון להלכה יען שלא נתן הסכמתו לזה
הפירוש, עכ"ל.

ויש להעיר מהקדמת הרה"ג כו' ר' אברהם סופר שליט"א לס' בית הבחירה למס'
כתובות שכתב שם אודות אביו הגאון ר' שמעון סופר (בנו של הכתב סופר):
„... פעמים רבות שמעתי מפיו שהחתם סופר זצ"ל הי' רגיל לומר לבנו הכתב סופר
זצ"ל: למד הרבה גמרא עם רש"י, ובכל מקום שרש"י מביא ולישנא אחרינא דלוג
עלי' ותלמודה רק כשתלמד את הענין בעיון".

י. „וגם אני שואל יוצא למה להם זה ההכרח לפרש כאן מספר מלשון מספריא,
ומספר טובא איכא בש"ס: (ברכות ג, א. יג, א. יט, א. עירובין מא, א. פסחים קיח, א.
תענית ז, ב. מגילה יג, ב. טז, א. יח, א. גדרים כ, א. סנהדרין יט, א. חולין קו, ב.
ערכין טז, ב) דפירושו מדבר, ומה חזו לפרש כאן מספר, מספר זקנו" (עמודי ארזים שם).
יא. „ועוד אמרתי דבעל המימרא הזו הוא רב פפא. והוא לא ניחא לי' כן, שפירושו
בדבריו מספר בדיקני, עיין סנהדרין צ"ו דרב פפא הוא דאמר דלארמאה גורא בדיקני' ולא
שבעת חוכא מיני'. ולא לישראל וכ"ש וכ"ש דלא ליפרשו הכי בדבריו על אהרן כהנא
קדישא רבא עילאה. ועיין סנהדרין ק' דרב פפא שהי' ביחוד נוהר מאוד בכבוד חכמים.
רב פפא אישתלי ואמר כגון הני רבנן ואיתיב בתעניתא. ואם בסתם כבודן של חכמים
הי' נוהר מאוד כך. כ"ש וכ"ש דלא ניחא לי' לרב פפא לפרש בדבריו כן, ולנגוע ח"ו
בכבודו של אהרן כהנא רבא קדישא עילאה". (עמודי ארזים שם), וראה לעיל טענה
ומענה א' סוף אות י"ג דגם א' מגדולי המקילים בנידו"ד הלך והודה: „... ובפרט
לגלח כעין תער שגנאי מאוד לת"ח כדבר הזה, ואיכא קצת חילול השם...". — עיי"ש
שאר דבריו.

יב. ראה לעיל טענה ומענה ג' בסופה, דשם מובא שהיו נוהגין לגלח הזקן
שלא במקום חמשת הפאות או תחת הגרון וכו' וה"נ נימא הכי. וראה לעיל אות א' דלכו"ע
לא מיירי הכא בגילוח ממש ח"ו, ועיי"ש דאף גם זאת אין הדעת סובלת שתיאמר
זה על אהרן קדוש ה'. ועיי"ג כ שו"ת לבושי מרדכי (חיו"ד סי' צ"ט): „... ושם
הביא הגמ' ממס' הוריות . . . א"כ ראינו שאהרן הי' מספר זקנו ורק בעיקרו לא הי'
מסתפר", ועיי"ש בהמפתחות לשם. וראה לעיל ח"ב פ"י.

יג. ראה לעיל טענה ומענה א' אות י"א ולעיל מיני' בח"א ערך „רד"ק" ו„חיד"א
ו„חתם סופר" (אות ב' מספר 6) ועוד, דמובא שם שמזמן קבלת התורה ואילך נהגו כל
ישראל שלא לגלח זקנם כלל אף במספרים. וח"ו לאמר הכי על אהרן כהנא קדישא, שהי'
יוצא מן הכלל בזה ח"ו.

יד. יש ליישב דמ"ש רש"י שם „דשקיל במוזי" קאי על תספורת הראש, דע"י
זה גופלים שערות החתוכות על זקנו של אהרן, ובכדי שלא יפלו הנך שערות על שתי
הטיפין של שמן המשחה, הי' עולות הטיפין ויושבות בעיקרי זקנו, וכן מסתבר דהא
לישנא דמוזי' הרי ברוב דוכתי' משתעי בשערות הראש (הרה"ג ר' מאיר גריינבערג שליט"א
אב"ד פטרסאן ג. דו., במכתבו אלי), וע"י לעיל סוף אות ב'.

* * *

וראה בפנים דאיוה ענינים בה„מענה" שייכים ג"כ ל„טענה" זו.

מענה :

כבר השיגו על דברים הללו, ומכמה טעמים, הרבה מגדולי הרבנים בדורות האחרונים, וכדלקמן.

[ובלאו הכי יש להעיר דאפילו אם הי' ממש בעדות הנז' מ"מ אין אנו יכולים לסמוך עליו לענין הלכה, שהרי כלל גדול אמרו חז"ל "אין למידין הלכה מפי מעשה" (כדלקמן אות ד', עיי"ש) ומה גם שצוה האריז"ל לא להסתמך על שום אחד מתלמידיו חוץ מהרצ"ו, ובכתבי הרצ"ו מפורש דאיסור גמור איכא לתקן הזקן בשום אופן (כדלקמן אות ה', עיי"ש)].

א

[הדפוס 1234567]

יש לתמוה על זה שיחס העדות להיש"ר מקנדי' :

"ומעתה אבוא על דברי הגאון חתם סופר בתשובה הנז'. עפר אני תחת כפות רגליו הקדושים אמנם בדברי תורה ניתן רשות גם לתלמיד לשאול ולהבין...¹⁸⁹

"ועמדתי משתומם. כי באמת לא נמצא באלים שום דבר שיעיד היש"ר מקנדי' על הרמ"ע מפאנו אך תלמיד היש"ר כתב בהקדמת האלים שהיש"ר הי' מספר זקנו¹⁹⁰. [ויש משיגים גם על עדות זו על היש"ר מקנדי'¹⁹¹] (וכבר תירצו שם בתולדותיו [של היש"ר] מפני שהי' קרוב למלכות ושרים והי' רופא מומחה בטירותיהם כמה שנים כהאי דהתירו לבית ר"ג לגדל בלורית מפני שהי' קרוב למלכות וכמ"ש בשו"ע יו"ד סימן קע"ח. וגם זה שהי' מספר בזקנו הי' רק בבחרותו) אבל מהרמ"ע מפאנו לא נמצא דבר שם לא מיני' [הדפוס 1234567]

189) ובמיוחד האריך בהתנצלות ע"ז בקובץ "תורה מציון" שנה שביעית חוברת ב', ג' סי' י"ד : "... התשובה הזאת היא פליאה נשגבה, לא נוכל לה, והלצים יסעדו לבם מזה, ואחר יעבורו על השחתת זקנם, ואם כי מי אנכי אשר אצא לעומת הארז הגדול הזה, אמרתי אחריש, אתאפק מלדבר, היתפאר חלש כמוני להתגבר נגד הארי שקטנו עבה ממתני, ושמעו הולך בכל הארץ, בוצינא דנהורא, ארי שבחבורה, מלא מלא זיו ומפיק ניצוצי טהרה, מפתח שפתיו מיישרים, כולם ברורים, מכל מום מבוקרים, מדד בשעלו, מדתו ועמלו, בענינים עמוקים, מדבש מתוקים, וזכר עשה לנפלאותיו בכתם אופיר, בחיבורו הגדול הוא החתם סופר, ומי אני ? מה כחי, מה ערכי, בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי, אף לא זכיתי לינק מדדי תבונתו, ולהנות מזיו חכמתו, אך בכל זאת אמרתי דבר זה נפתח בגדולים וסיים בקטנים כמוני כי תורה היא וללמוד אני צריך, וכמאמר חז"ל תלמיד האומר דבר אין מניחין אותו. ואולי מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו, ונתתי אל לבי לתור ולדרוש עד מקום שידי מגעת, ונפשי יודעת, ואדרבה וירוח לי מי יתן ויכתבון מלי בעט ברזל ועופרת, למשמרת לדורות".

190) כנראה, כוונתו היא לאגרתו של הר' משה מיץ שהשיב לשאלתו של א' מהפילוסופים על אודות היש"ר, ונדפסה בס' האילם בתחילתו, וז"ל שם : "... שערות ראשו שחורות קוצותיו תלתלים אכן זקנו נוטה לצבע הערמונים והוא שונא זקן ומרבה לספר, אמר שלא כוון בו הטבע לקשט ולהדר בריותיו אלא שהבשר השחוסני שתחת הלחיים ללחותו ישלח יינקותיו ופארותיו ולתכלית אחר היו יצירותיו" (ראה "לקוטי הערות לשרית חת"ס" שם).

191) בקונטרס רחובות קרי' להר' מתתיהו שטראשון נדפס בסוף ספר קרי' נאמנה (ווילנא תרע"ה — מאת הרב שמואל יוסף פיץ). וז"ל (ע' 288) "ובאמת לא מעט נתפלא בראותינו אשר צלם דמות תבניתו של היש"ר מכחיש עדות תלמידו כי גם הוא מלא זקן כמעט על גדותיו".

ולא מקצתו, ובעל כרחך כי בשגגה פלטה קולמסו של הגאון הגדול זצ"ל בעל חתם סופר ובזכרונו הי' מספר אחר, היינו ס' שו"ת באר עש"ק (בסי' ע') שכתב שהרמ"ע מפאנו הי' מסתפר בזקנו (ועל כן קרא שם הבאר עשק כי התעשקו עם הרב הנז' עוד בענין סתם יינם שהתיר לקדש עליו. עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' מ"ה ובשאר אחרונים וכתבנו בעה"י מזה בחיבורי מנח"א ח"ב סי' י"ח בזה)¹⁹².

* * *

[הערות]

מאחר שאמיתית מקור העדות על הרמ"ע הוא משו"ת באר עשק, כנ"ל, הנה מן הראוי להעתיק כאן את לשונו:

„ . . . ואנא נפשי דרשתי וחקרתי היטב הדק האיך הנהיג הרמ"ע מפאנו זצוק"ל וידעתי על נכון כי כל ע"ש הוה חייף ראשי' דקרח הוה בראשי' ומסתפר בדיקני' כמנהג אטאליאה ומי יאכל בשרא שמינא אפתורא דדהבה מחכמת האר"י זצוק"ל חוץ ממנו דסבר וקביל ורדה אל פיו יערת דבש האר"י שנים רבות מפי מהרר"י סרוק זצוק"ל אשר בא למדרשו של הרמ"ע מטעם האר"י רבו וכך נהג עד סוף ימיו וכל תלמידיו אחריו נמי".

* * *

ועכשיו נבוא על עצם דבריו של השו"ת באר עשק. הנה יסוד התמי': „בודאי שגורי האריז"ל [והרמ"ע מפאנו בכללם, דתלמיד תלמידו של האריז"ל הי'] היו נוהרים בכל דברי איסורא דאר"י קא רביע עלי'. ומה גם שהאר"י שאג ואמר דהוא איסור גדול כמש"ל [ח"א ערך „אריז"ל"; טענה ומענה א' אות ד', וש"נ] ודבריו נאמרו ע"פ הלכה ומוהירים כזוהר הרקיע הקדוש ומי לא יירא"¹⁹³.

עוד יש להסביר בפי' התמי':

„בקראי את התשובה הזאת רעדה אחזתני, היאומן כי יסופר שאבי המקובלים הוא ר' מנחם עזרי' הי' מגולח זקן מבלי השאיר שיערה אחת, איש אשר רוח אלקים בו בחכמה בדעת ובתבונה בחדרי התורה כללי' ופרטי' בנגלות ובנסתרות, לא הניח דבר גדול וקטן אשר לא שם עין שכלו הטהור עליו ללבנו לצרפו, ותרב חכמתו מחכמת בני קדם מילא סאתו גם בהם לעמוד בו על גנוי תורה, בלשון קצרה, יפה וברה, במקרא, במדרש וגמרא, ברמזים וגמטריאות לחכמה פרפראות, ובסוד ה' ליראיו כפי אשר יגע ומצא בדברי הרשב"י וחביריו שאב מים מבאר האר"י ז"ל ומתלמידיו והנה כל אמרותיו הטהורים כבר נועדו, נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, ומה אני, כי איחל להשמיע תהלותיו, וכי אאריך לשון לשבח לעלה ולקלס פעולותיו כי רבו באין מספר, ואיך נוכל לפחות פינו על איש אלקים כזה שהוא הי' מגולח מבלי השאיר שיערה אחת"¹⁹⁴.

„ועתה . . . יצאתי בזה . . . רק קלעתי אל המטרה, להוציא לאורה.

(192) שו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' מ"ח.

(193) עמודי ארזים דף ס"ד.

(194) קובץ „תורה מציון" שנה שביעית חובת ב', ג' סי' י"ד.

כחמה ברה, זאת חקת התורה, להסיר מהרמ"ע מפאנו התלונה, בחכמה ובדעת ובתבונה, להפוך בזכותו, ולברר מהותו, וחייב כל אדם לבדוק בחורין וסדיקין, לטהר ולצרף את הרמ"ע שלא השחית הזקן. . . .¹⁹⁵

ב

ועל זה בא הגאון מהר"י אירגאס בשו"ת דברי יוסף סימן כ"ה והכחיש עדותו של הבאר עשק, וז"ל:

"ועוד אני חקרתי על זה ממוהר"ר בנימין הכהן נר"ו בעיר ריגיי"ו יע"א והשיב לי וז"ל: דברי בעל באר עשק אין ראוי לסמוך עליהם כי כבר התעשקו עמו בעלי ההוראה מכמה תשובות שבאו שם דלא כהלכתא ואני ראיתי במנטובה צורת¹⁹⁶ הרמ"ע וזה"ה והוא בזקן מלא על כל גדותיו עכ"ל * והרי זו הכחשה בגופא של עדות, עכ"ל.

הוספה על עדות הנ"ל:

"ואשרי נוצרי עדותיו, שהי' בזקן מלא על כל גדותיו, שמעו עדות תורה, מאירה כאורה, והחוט המשולש לא ינתק במהרה, ושלושה ספרים נפתחים, לזכות להרמ"ע מבטיחים. א) הראשון הכי נכבד, ר' יוסף אירגאס בתשובתו דברי יוסף שהזכרתי אשר הי' לו דרישה וחקירה ממנטובה [כנ"ל] (ב) עדות מהרה"צ מקאמרנא שראה תמונת רמ"ע מפאנו [במאזעאום] בעיר וויען, הובא בס' וילקט יוסף. ג) והשלישי עדות המו"ל "המאסף" [מירושלים] בהערותיו לחודש חשון סימן כ' שכותב שם בזה"ל: צורת הרמ"ע ז"ל עומדת עד היום באיטליא כאשר הגיד לנו ידיד נפשינו הרב המופלג כמוהר"ר אלי' פאנוזיל הי"ו כי כאשר הי' באיטליא זה שתי שנים ראה בעיר פירערע בישיבת הרב ר' יוסף הי"ו צורת הרמ"ע ז"ל והוא בזקן מלא על כל גדותיו, תחת שלש אלה רגזה ארץ. ועליהם סמכתי כי כולם יעידון ועליהם סמכתי כי כולם יעידון ויגידון אשר הרמ"ע מפאנו הי' בזקן מלא על כל גדותיו".

עוד הוספה על עדות הנ"ל:

"עתה נתברר הדבר יותר, והאמת יצא ע"פ הארץ ע"י הרבני מו"ה יהודה ליב וואידסלאווסקי מעיר לאדז שהי' לו את הספר מאמר הנפש להרמ"ע מפאנו (דפוס פיעטרקוב תרס"ד) וצירף לזה קונטרס תולדות הרמ"ע, ובראש הקונטרס הציג את תפארת תמונת הרמ"ע בהעתקה ליטאגראפית בעזרת קרני אור על גחזשת קלל. והדפיסה במספר רב להפיצה בכל תפוצות ישראל, והציור מהרמ"ע שלח אליו הרב ר' יוסף ירא אבד"ק פירארה אשר באיטליה

(195) שם שנה שמינית חוברת ב' ס' ה'.

(196) ואין להקשות איך אפשר להאמין כי יוסף שהרמ"ע מפאנו ראש המקובלים ישב לפני המצייר תמונת אדם שיצייר תמונתו ובודאי כן הוא שהמצייר צייר תמונתו בלתי ידיעתו, באשר אנחנו רואים בגאוני קדמאי ובתראי בדורותינו שלא נחשדו חלילה על זאת ובכל זאת המה מצויירים (זקן אברהם מאמר שלישי אות ט').

(197) קובץ "תורה מציון" שנה שמינית חוברת ב' ס' ה'.

מאשר בא לידו הק' מנטובה עיר מולדתו וא"כ מציאות התמונה לעינינו מקיימת את העדות משו"ת דברי יוסף ומ"ש כ"ת שיחי' בה'מאסף' סי' ק"ח שם מס' וילקט יוסף עדות מהר"צ מקאמרנא שראה ג"כ תמונת הרמ"ע בבית עקד התמונה והציורים בעיר וזיען והוא ג"כ בחתימת זקן מלא כהלכתא¹⁹⁸.

* * *

ומעתה ברור, שאם הי' רואה הגאון חתם סופר זצ"ל התשובות דברי יוסף הי' חוזר בזה ולא הי' בונה יסוד להחלט ע"ד הבאר עשק לבדו אחרי כי הכחישוהו והשיגוהו הדברי יוסף שהי' גאון עולם בנגלה ובנסתר ומקצת שבחו תראה מ"ש הגאון "יד מלאכי" בהקדמתו לשו"ת דברי יוסף מאריך הרבה דפים מרוב גדולתו ושבחו (דהרב דברי יוסף זצ"ל) ובודאי אם הי' רואה זה הגאון חתם סופר זצ"ל הי' מבטל דברי הבאר עשק מפני דבריו ז"ל והדברי יוסף¹⁹⁹.

וכ"כ בדרכי תשובה (סי' קפ"א ס"ק י"ז): "... אמנם במחכת"ה [דהחתם סופר] נעלם ממנו לפי שעה תשובת דברי יוסף".

וכ"כ בקונטרס רחובות קרי' [נסמן לעיל הערה 191]: "... וזכרנו [של החתם סופר] כיחש לו הפעם".

וראה בס' משנה הלכות על הבה"ג הל' נוזר אות י"א: "... ונראה דהחתם סופר לא הי' לפניו עת כתבו דברי שו"ת דברי יוסף הללו".

ועייג"כ עד"ז בשו"ת בית אב חמישאי (סי' רל"א) והערותיו של הר"ר מרגליות על השו"ת מן השמים (סי' מ"ב).

[ומובן ופשוט דאין שום פגיעה בכבודו של הגאון חתם סופר לאמר עליו דאשתמיטתי מיני' השו"ת דברי יוסף בזה²⁰⁰].

(198) שו"ת תירוש ויצהר סי' ס"ח תשובה א'.

(199) שו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' מ"ח.

(200) אדרבה, הוא לשון כבוד דלפי שעה נשמט דבר זה אע"ג דידעו והיתה עמו וקרא בו וכמ"ש הארי הח"י הוא הרב חות יאיר בתשובתו בספר חוט השני סי' כ' ושם הראה את עושר כבוד בקיאותו דגם גדולי ישראל נעלם מהם איזה בקיאות" (החיד"א בספרו עין זוכר מערכת האל"ף אות י"ב).

וראה בשו"ת חוט השני שם: "... תשובה לגדול אחד אלופי מיודעי אשר האשמיני על השגתי על גדולי הקדמונים, קראת אחרי מלא איך נשאני רוחי ומלאני לבי להשיג על הקדמונים אחזו שער אשר קטנם עבה ממתני ומה גם לומר דאשתמיטתיהו דברי הש"ס והפוסקים ואני תמה עליך בזה הלא הלשון הזה בעצמו רצוני לומר לשון אשתמיטתי הוא לקוח מהש"ס שאמר כך על גדולי האמוראים ... [כאן סופר ומונה המחבר למאות כל הגדולים דאשתמיטתיהו ממנם דברים שונים אשר תקצר פה היריעה מהכיל אותם יעו"ש במקומו] ... [ומסיים שם בזה"ל] ... וכן ראיתי ממחברים שבכל דור ודור שקדמוני לא ינמנעו להשיג על גדולים שלפניהם בכל אופן המועיל ואף כי ידעתי ונגע ערכי מערכי המחברים שקדמוני מ"מ הרי כל אחד קיבל את שלו מסיני וגם לצעירי רועה צאן כמוני הונח מקום להתגדר בו לכן אבחר דרכי אחזתיו ולא אראפנו כי תורה הוא ואין מחניפין לשום אדם ..."

ג

השיג הגאון מהר"י אירגאס בשו"ת דברי יוסף שם על דברי הבאר עשק גם מבחינות אחרות:

... עוד כתב שדרש וחקר על מנהג מוהרמ"ע זצוק"ל וידע על נכון דהוה מסתפר בדיקני' כמנהג איטליא עכ"ל מדקאמר הוה מסתפר 'בדיקני' ולא קאמר מסתפר 'דיקני' מוכח שלא העידו לו שהרמ"ע ז"ל הי' מסתפר כל זקנו אלא מקצתה (וא"כ הוא מביא ראיה) לסתור דבריו שכתב לעיל דבחוצה לארץ עדיף לגלחה כי בודאי דין החלק כדין הכל הוא [כדלקמן בטענה ומענה ה']".

ולהעיר מהנתבאר לעיל ח"א ערך "שו"ת באר עשק" דנראה דכל התשובה הזאת של הבאר עשק מיירי — כלשון כותרת התשובה — אם מותר להסתפר בזקן ע"פ הקבלה חוץ לפאות.

וגם בהערותיו של הר"ר מרגליות על השו"ת מן השמים סימן מ"ב (בענין גילוח השערות סביבות הגרון) דייק כאן וכתב: "... ואולי העיר [הבאר עשק] שהי' מסתפר בדיקני' סביבות הגרון אשר שאל רבינו".

[ריכוז הדעות בענין העברת הזקן שלא במקום הפאות ומה שי"ל בביאור שיטתם — ראה לעיל ח"ב פ"י].

ד

עוד כתב הגאון בעל דברי יוסף שם:

ועוד בשלמה אם היו אומרים לו [להבעל באר עשק] אלו המעידים דהרמ"ע זלה"ה אמר להם דע"פ הסוד ראוי להסתפר הזקן במספרים בחוצה לארץ אזי הי' עדות השייך לעניננו — ואני הייתי משיבו כמו שהשיב הרב הגדול הרא"ם זלה"ה בריש פרשת כי תבא על מה שכתבו קצת מפרשים בשם רבינו תם מאורליינ"ש ז"ל אמר איני מאמין שיצא זה מפיו יעו"ש, כי כל דבר זר אין ראוי להאמין שיצא מפי אדם גדול. אבל עתה שהמגיד לו לא הגיד אלא שראהו עושה מעשה ומסתפר בדיקני' אין זה כלום כי העיקר אצלנו אין למידין הלכה מפי מעשה²⁰¹ כדאיתא בפרק יש נוחלין [קל, ב] דשמא טעה הרואה או המגיד או שמא איש חולני הי' הרמ"ע זלה"ה שאם לא

ומעתה הלא ק"ו בן בנו של ק"ו, אם השו"ת חוט השני מהגאון בעל חות יאיר מונה וסופר מה דאישתמוטתייהו לרש"י ולרמב"ם ועוד לקדמונים דברים הנאמרים והנדפסים ושגור בפי כל, מכ"ש כאן בנידו"ד שיכול להיות שהגאון חתם סופר לא ראה אותה תשובה להגאון דברי יוסף מעולם ולא הי' תחת ידיו וכו' וכנ"ל בפנים. (האריך בזה בקובץ "תורה מציון" שנה שמינית שם).

ועוד בענין "אישתמיטתי" (בנוגע מרן הב"י ושאר הפוסקים) ראה בארוכה, לעיל

טענה ומענה א' אות ג' ולקמן "מילואים והשמטות" עמ' תרעג.

(201) ראה בס' "דברי סופרים" (להרשב"א סופר) ח"א: "אין למידין הלכה מפי

מעשה" שהאריך בגדרי הדבר והביא מכמה מקומות הדנים בזה.

הי' מסתפר הי' בא לידי חולי כבר ומשו"ה לא הנהיג עצמו לקיים מצוה זו ע"פ פנימיותה"²⁰².

והביאו בשו"ת דברי מרדכי (סימן ח"י): "...ומזה שהעיד בתשובות באר עשק סי' ע' בשם הרמ"ע דהוה מסתפר בדיקני' כמנהג איטליא אין להביא שום ראי' דכבר כתב ע"ז בשו"ת דברי יוסף סי' כ"ה כי כל דבר זר אין ראוי להאמין שיצא מפי אדם גדול (וכעין זה מצאתי בספר כפופ"ר בדף י"ב וז"ל: ושמעתי מפי כו' שכשהרמב"ם ז"ל הי' חותם שמו באגרת שלוחה הי' מסיים הכותב העובר בכל יום שלשה לאוין כו' וכתב עלה שם בקונטרס תיקונים וז"ל: כתב ע"ז הגאון יעב"ץ לא אאמין זה על הרב החסיד החכם הרמב"ם שיפרש חטאו ללא יועיל כו' יעו"ש ...)."

וכן עמד ע"ז בשו"ת תירוש ויצהר (סימן ס"ח תשובה א'): "...ויפה כתב בשו"ת דברי יוסף שם דהרואה והמגיד טעה ואין למדין הלכה מפי מעשה, ובאמת כל איש רואה כמה פעמים שמספרים מעשה שהי' בעיר פלונית ובאדם פלוני והוא עד או ראה או ידע ואח"כ נתברר שלא דובים ולא יער, ולזאת אמרו ז"ל אל תדין את חברך וכו' ור"ש בן שטח אומר (באבות פ"א מ"ט) הוי מרבה לחקור את העדים וכו' וחזה זאת במעשה שקרה לו כמבואר ברש"י סנהדרין, מד, ב) מירושלמי תגיגה פ"ב ודו"ק.

"ע"ד צחות, יסופר דבן בוזי אחד בא פ"א ביתה הכנסת ושמע תפלת רב העיר: 'ד' את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד' וינס בחפזון גדול החוצה בגרון פתוח כקבר לבלוע את הרב על אשר העיז לאמר במקום הקדוש כי ד' ישמיד כל אוהביו יחד עם שונאיו הרשעים ותם ורשע הוא מכלה, ויהי בבוקר וישכם ללכת לבית מקדש מעט זה לשמוע צקון לחש הרב והנה נעוה משמוע מפיו הקדוש 'שומר ד' את כל אוהביו ואת כל הרשעים' ויפג לבו ויספוק כפיו בקול שובר ארזים 'הרשעים שמורים הם ביד ד' כמו הצדיקים שוא שקד שומר מצותיו ואך לריק כל עמלו, ולו השכים המבקר הזה ויבוא רגע אחד קודם וישמע מפי הרב את המלה 'שומר' אז לא יצא לריב מהר ונאלם דומי'. או כאשר יסופר מכפרי אחד ידע ובקי באותיות הקטנות, שבא לפני הרב דמתא בצעקה גדולה 'רבי' 'רבי', כפירה ראיתי בספר פלוני שמחברו הי' צדיק מפורסם, ויחרד הרב לקראתו ויאמר הרגע נא למה תדבר כדברים האלה על ספר מרום וקדוש, אבל 'רבי' 'רבי' הפסיקו הכפרי, כפירה בולטת, מות בסיד, דרשו נא, מעל הספר עצמו, הרב בראותו כי אין להרגיעו ציוה להביא הספר ויעלעל בו הכפרי עד הגיעו לאותו מקום, ובהורותו באצבעו ברתת ובזיע צער, הביטו וראו בזו השיטה האחרונה, בזו השיטה יאמר בעל המחבר בשם רז"ל 'אין בין דוד בא'

(202) ובקובץ "תורה מציון" שנה שביעית שם: "...ואני מוסיף עוד נוסף משלי שמא הי' הרמ"ע בעת שראו אותו מגולח חולה על איזה מכה תחת שערות הזקן ובפקודת הרופאים הוסר שערות הזקן שלו כדי לרפא אותו מפצע חבורתו והרואה אותו חשב זה לתמידיות והעיד עדות שקר, כי באמת הי' מגולח בזקן על כל גדותיו, כצורתו במנטובה".

(* עיי' מרגליות היס (להג"ר ראובן מרגליות) סנהדרין כא, ב. ולהעיר מרדכי"ז להל' מלכים פ"ה ה"ז).

האין זאת כפירה, ועוד יתלה קללתו בשם רז"ל ומה יאמר עתה כבוד רבינו שאל הכפרי את הרב כמנצח, שחוק התפרץ מפי האנשים שעמדו שם ובשובה ונחת ענהו הרב 'שטיא' שפיל נא לסיפא דהאי מאמרה. הפוך נא את העלה וראה מה כתיב בתרי'. ויהי בהפכו את הדף והנה הופיעו לנגד עיניו המלות עד שתכלה פרוטה מן הכיס (סנהדרין צ"ו) או 'עד שיכלו נשמות שבגוף' (יבמות ס"ב). פני הכפרי תפו בהודע לו עתה שבקראו בביתו בספר זה בהיות נחפז להראות למדנותו לא הרגיש שהפך שני דפים בבת אחת וממילא יצא טעותו לחשוב כי במלות 'אין בין דוד בא' כבר תם הענין.

וכן הוא ע"פ רוב שדוברים עתק על צדיקים וקדושים ועוד יגידו כי בעיניהם ראו מעשה שהי', בעת שהוא שקר מוחלט, ואויבים אפקי לקלא, או כי טעו בדמיונם ואינם יורדים לסוף דעתם של אותם גדולי ישראל, ועל כגון דא אמרו ז"ל אם ראית ת"ח שעובר עבירה וכו' לא תהרהר אחריו וכו' ומי יודע מי הביא השמועה הזאת להיש"ר מקנדי' [ולפי הנ"ל אות א' — הבאר עשק] וגופי' דעובדא היכי הוי או דנאמר כמ"ש בשו"ת דברי יוסף דאיש חולני הי' הרמ"ע ז"ל או כמ"ש כ"ת שיחי' דבעת שראו אותו כן הי' חולה על איזה מכה תחת שערות הזקן, או אולי הי' גם אצל הרמ"ע ז"ל צורך שעה מפני הגזירות בימים ההם וכעין שמביא בשו"ת חתם סופר ז"ל שם דגם בימי גזירות תתנ"ו והרועים וכדומה התיירו גדוליהם להמכתתים רגליהם לשנות מלבוש ולגלח זקנם שלא יכרום האויבים כי אז כבר גלחו העכו"ם זקניהם ע"פ מעשה ממלך פולין א' שהי' סריס כמבואר בספרי הימים והתיירו חז"ל שהיו בימים ההם לעשות כן ולהיות גלוח זקן, ע"ש, ומי יוכל עתה לדעת איזה סיבה וגזירה רעה שהיתה אז גם על הרמ"ע ז"ל בימיו ואין דנין אפשר משאי אפשר, ואולי דעל אופן זה כיוון בס' ברכי יוסף חיו"ד סי' קפ"א, ובס' עבודת הקודש מורה באצבע סי' ד' אות קל"ה שכתב דלמי שהוא שרוי בערי אדום טפי עדיף לעשות בסם מלעשות במספרים עיי"ש, היינו דבערי אדום היו גזירות כמו אלה שהיו שרויים בין העכו"ם והוכרחו לזה אולי בעת סכנה שלא להכירם [ראה לעיל ח"א ערך "חיד"א"] וכמה מאחב"י ניצלו גם בימינו אלה בעת הפרעות אם לא הכירו אותם בעוה"ר, ועיין לדו"ז הגאון הקדוש יעב"ץ בספרו עדות ביעקב (כ"ה, א) מה שמביא מעשה גורא ששמע מפה קדוש אביו הוא זקני מאורן של ישראל החכם צבי ז"ל מה שהתיירו חכמים שבדור להרב ר' משולם חתן רבינו הר"א מזרחי ז"ל מפני גזירות המלכות ע"ש ובס' שמן הטוב (ס, ב) במעשה שהי'. והרואה את הרמ"ע ז"ל עושה כן לא ידע טעמו של דבר (ועיין שבת קכ"ז, ב) ת"ר מעשה בחסיד א' וכו' ושם מעשה בר' יהושע, ומי לנו גדול מעלי שחשב לחנה לשיכורה, ועיין ברכות (ל"א) בזה, ויוסף הצדיק הביא דבתם רעה אל אביהם שראה שאוכלים אבמ"ה וכו' ובאמת קיימו השבטים כל התורה כנודע תירוצים בסה"ק שנאמרו בזה דשניהם צדקו יחדיו ואכ"מ להאריך בזה".

תנ"ך 1234567

על שום אחד מתלמידיו, חוץ מרח"ו. והרמ"ע הי' רק תלמיד מהר"י סרוק זצ"ל תלמיד האריז"ל — והרח"ו בשער המצות הנ"ל [ח"א ערך "אריז"ל"] אינו משאיר מקום לפקפוק כלל שהאריז"ל לא הי' נוגע בזקנו אף בחול כדי לא לתלוש שערה, ואיסור גמור ואיסור גדול איכא להעביר הזקן בשום אופן (וכ"כ גם שאר מגורי האריז"ל). וגם בהקדמת ביאור הגר"א לספרא דצנעיותא מובא שרק הרח"ו נקרא "כתבי אריז"ל האמיתיים", ותו לא, ואם כן, מה התימא מהרמ"ע? וד"ל²⁰³.

ויש להעיר מדברי החיד"א בספרו "טוב עין" (סימן י"ח אות ל"ב):
 "... ועם האדון הסליחה כי מקובלי הדור מפי רבינו האר"י זצ"ל הם חיים... ומפי כתב הרב עיר וקדיש מהרח"ו ז"ל ומה לו להרב הכותב להטיח דברים... ואין ספק דאלו הרמ"ע ז"ל ידע דברי האר"י ז"ל הי' עונה אמן בכל כחו כאשר השב"ח השבי"ח מעט דבש אשר רדה ממהר"י סרוק תלמיד האר"י ז"ל ואין להאריך"²⁰⁴.

(203) בית יחזקאל ע' קצ"ב.

(204) העירני ח"א מדברי המג"א או"ח סי' רל"ד סק"ב, שהביא המג"א דעת הרמ"ע מפאנו דבתפלת מנחה צ"ל פרשת התמיד אחר אשרי ע"פ קבלה — ואנן קי"ל לאומרה קודם אשרי, ועייג"כ בתשובות הרמ"ע מפאנו סי' צ"ג שהכשיר גטי נשים (ועוד) שנעשו ע"י דפוס.

טענה ומענה ה

(סכרת ה"באר עשק")

טענה :

שו"ת באר עשק סימן ע': "... אך אי לאו דמסתפינא אמינא דאיכא לאפלוגי בדא בין יתבי ארעא קדישא א"י טהורה ובין יתבי ארעא מסאבא כי אנן בתר בני בבל גררינן בבחינת השמאל כתריום בבלי אבל יתבי א"י בבחינת ימין ניגהו ור' יוחנן סדר תלמוד ירושלמי. והכלים הללו לפי חבתן היא טומאתן ובאתר טמא מסרך סריך טפי כלבא חצופא דבלאדן שמי' בתר הקדושה כי הכנת המקום גורם לקדושה ולהפכה ולפי הנראה הוא דבחול' עדיף טפי דלא יהא אתרא להסרך בדיקנא ועדיף בחול' למגלח לה... והרועה להחמיר על עצמו מבלי שיוציא מפיו יקר מזולל תבוא עליו ברכה". (ראה שו"ת חתם סופר חאו"ח סו"ס קנ"ט [נעתק לעיל טענה ד']. גליון מהרש"א יו"ד סי' קפ"א). *

¹²³⁴⁵⁶⁷ אה"ח

מענה * :

[קודם כל, יש להעיר מהנתבאר לעיל ח"א ערך "שו"ת באר עשק" ולעיל בטענה ומענה ד אות ג, דיש להוכיח דכל התשובה של הבאר עשק מיירי דוקא בהזקן חוץ ממקום חמשת הפאות, עיי"ש].

א

כבר השיב על דבריו הגאון המקובל מהר"י אירגאס בספרו "שו"ת דברי יוסף" סימן כ"ה וזה לשונו :

^{אוצר החכמה} "גדרשתי לגלות דעתי על מ"ש בעל באר עשק בתשובה סימן ע' שאחר שנתן טעם לשבח ולפאר אותם האנשים שמגדלים י"ג תיקוני דיקנא ושאינן לגלחם אפילו במספרים אמר וז"ל אי לאו דמסתפינא אמינא דאיכא לאפלוגי בדא בין יתבי ארעא קדישא ובין יתבי ארעא מסאבא וכו' עד ולפי הנראה הוא דבחול' עדיף טפי דלא יהא אתרא להסרך בדיקנא ועדיף בחול' למגלח לה עכ"ד.

"וזה תשובתי. מבואר הוא כי גם השואל וגם המשיב שניהם נתכוונו לבאר זה הדין לפי המסורת המקובל בין יחידי סגולה לא לפי הדין המפורסם בתלמוד ובפוסקים ולפיכך צריך אני להשיב לך לפי דרך זו ולהראות לעין כל התולין עצמם בו כי פטוטי דבריו אין בהם ממש ולא יקובלו אצל השכל הישר הולך וידע דעת עליון [ראה לעיל ח"א ערך "שו"ת דברי יוסף" אות ב' בהערה]. . . . ועתה אומר כי הנה זה החכם הודה בתחילת דבריו ובסופן כי הוא לא ידע ולא שמע ודברים שהם כבשונו של עולם שאינם תחת ידו ומאחר שכן הרבה יש לתמוה עליו איך מלאו לבו לעשות חלוקים מסברתו במאי דלא גמיר ולא סביר.

(* ראה לקמן "מילואים והשמטות" עמ' תתנ"ט; "הוספה ב" אות טו. וע"ד מ"ש מרן החת"ס עצמו בשו"ת חת"ס החדשות - ראה לקמן "מילואים והשמטות" שם.